

da arhivskoj dokumentaciji Muzeja Vojvodine, a izveštaji Anketne komisije iz 1945-1946. predstavljaju naročito važan materijal. "Centralizacijom istorijske građe" fondovi lokalnih arhiva izgubili su dosta značaja, pa je autor bio upućen na Arhiv Vojvodine, osim u slučaju Bečeja. Dodatni problem, koji je po svojoj prirodi klasičan, stvoren je uništavanjem nekih dokumenata, što su učinile mađarske i partizanske vlasti, ali je on prevaziđen upotrebom izveštaja velikog župana Bačbodroške županije, koji su redovno slati u Budimpeštu, a i izveštaja mađarskog konzula u Beogradu. Osim opreznog korišćenja mađarske štampe i memoarske građe, dr Kasaš je, uz već navedeni problem sa literaturom, izvestan oslonac našao u delima Šandora Mesaroša, na koja se hronološki nadovezao, dok mu je

knjiga Josipa Mirnića "Nemci u Bačkoj u Drugom svetskom ratu" poslužila kao "moguće metodološko sredstvo i model". Imajući u vidu vremensku ograničenost za izradu doktorske disertacije, može se reći da je dr Aleksandar Kasaš rutinski izbegao mnoge psihološke i tehničke barijere koje takav rok nameće, mada je insistiranje na isključivo političkoj istoriji učinilo naslov knjige pomalo pretencioznim. Ostaje zaključak da je Aleksandar Kasaš načio jednu nedovoljno istraženu i politički osetljivu temu, čime će, uz buduća istraživanja ostalih aspekata, biti stvoreni uslovi za sintezu elementarnih saznanja o životu vojvodanskih Mađara u vreme Drugog svetskog rata.

Mr Vladan JOVANOVIĆ

Norman Kon, *Poziv na genocid: Mit o svetskoj zaveri Jevreja i protokoli sionskih mudraca*, Matica srpska, Novi Sad 1996.

Antisemitizam se ubraja u istorijske pojave koje traju vekovima. Njegove korene nalazimo još u vreme poznog Rimskog carstva, kada su rani hrišćanski teolozi (Jovan Zlatousti, Aurelije Augustin i dr.) gradili temelje nove vere na njenoj konfrontaciji sa jevrejskim korenima. Već tada su Jevreji proglašeni za sinove Satane i slugu Antihrista. Kasnije, tokom srednjeg veka, u vreme nereda, gladi i epidemija, spisi crkvenih otaca i mnoge novije propovedi služili su kao poziv na pokolje i pljačku slabo zaštićenog i neorganizovanog jevrejskog stanovništva.

Moderni antisemitizam, koji možemo da pratimo počevši od druge polovine XIX veka, kvalitativno se razlikuje od srednjovekovnog. Nakon revolucije u Francuskoj 1789, evropske države su pre ili kasnije dale potpuna građanska prava svojim Jevrejima. Oni su počeli da izlaze iz geta i da se uključuju u privredni i društveni život država u kojima su živeli. U feudalnom društvu Jevreji nisu mogli

da poseduju zemlju. Živeli su generacijama u gradovima i bavili se novčarskim poslovima i trgovinom, što se pokazalo kao velika prednost na početku epohe liberalnog kapitalizma. Kada se tome doda i veoma raširena pismenost, razvijena iz obaveza pripadnika Izabranog naroda da proučavaju Svete knjige i razumeju reč Božju, sasvim je razumljivo da su kao punopravni građani mnogih evropskih država počeli da igraju značajnu ulogu u privredi, umetnosti, nauci i nešto manje u politici. Ukratko svrstali su se među nosioce procesa modernizacije. Brojan malograđanski sloj u evropskom društvu (zanatlije, sitni trgovci, činovnici), koji nije imao sluha za promene, počeo je ekonomski da propada, naročito zahvaljujući snaženju krupne industrije. Stari društveni slojevi koji su u građanskom društvu izgubili brojne privilegije i krupni industrijalci, zabrinuti mogućnošću socijalnih nemira, počeli su da raspiruju novi, politički antisemitizam, optužujući Jevreje da su harmonične društvene od-

nose razorili pomoću demokratije, liberalizma i sekularizma. Centralno mesto u tom novom antisemitizmu zauzima teorija o svetskoj jevrejskoj zaveri, čiji je cilj porobljavanje celokupnog hrišćanskog stanovništva. Rezultat toga mita je holokaust koji je odneo nepojmljivih šest miliona jevrejskih života.

Norman Kon (Norman Cohn) je rođen u Londonu 1915. godine. Postao je poznat kao autor monografije *The Pursuit of the Millennium*, London – New York, 1957. Njegovo delo *Poziv na genocid: Mit o svetskoj zaveri Jevreja i Protokoli sionskih mudraca* (*The Warrant for Genocide: The myth of the Jewish world – conspiracy and the Protocols of the Elders of Zion*, New York, 1967) predstavlja pokušaj objašnjenja korena mita o zaveri i opisuje kako se on širio po svetu štampanjem različitih falsifikata. Izlaganje počinje knjigom francuskog sveštenika opata Baruela, koji je revoluciju u Francuskoj i jakobinsku diktaturu opisao kao vrhunac brižljivo pripremane zavere iza koje stoji tajna organizacija masona. To delo, objavljeno 1797. godine, još ne spominje Jevreje, ali je značajno zato što njime počinje lanac spisa koji su doveli do *Protokola sionskih mudraca*, falsifikata štampanog u ogromnim tiražima u svim evropskim zemljama i u obe Amerike (nakon što je osnovana država Izrael 1948. godine *Protokoli* su bili rašireni i po muslimanskim zemljama. Autor pruža čitaocu osnovne podatke o najvažnijim karikama u lancu antisemitskih spisa između Baruelovog dela i *Protokola*. To su: pismo izvesnog Simoninija upućeno Baruelu o tome da iza masona stoji zapravo tajna jevrejska organizacija, zatim *Rabinov govor*, falsifikat nastao iz jednog romana ser Džona Retklifa (pravo ime Herman Gedeše), različita falsifikovana pisma navodnih rabina i *Zinderov dokument* iz vremena građanskog rata u Rusiji.

Najveći deo monografije *Poziv na genocid* odnosi se na *Protokole sionskih mudraca*. Kon analizira sadržaj te brošure i potom opisuje kako je nastala. Kao polaznu tačku uzima *Razgovore u*

paklu između Monteskeja i Makijavelija, pamflet pariskog advokata Morisa Žolija napisan još šezdesetih godina XIX veka, a uperen protiv imperatora Napoleona III. Sledi neobično uzbudljivo izlaganje o tome kako je agent *Ohrane*, carske ruske tajne policije, Pjotr Ivanovič Račkovski pronašao taj već zaboravljeni spis (ili falsifikat nastao iz Žolijevog teksta, koji je trebalo da diskredituje carskog ruskog ministra Vitea, inače patrona Račkovskog) i kako ga je pretvorio u opis paklenog plana tajne jevrejske organizacije. Konovo izlaganje prati širenje *Protokola* u Rusiji, državi čija je carska vlast sistematski podsticala mržnju hrišćana prema Jevrejima i time skretala pažnju naroda sa stvarnih problema. U Petrogradu je 1903. osvanulo prvo izdanje *Protokola*, u okviru nekoliko brojeva časopisa "Steg" koji je izdavao profesionalni antisemita i organizator pogroma Pavao lači Kruševan. Godine 1905. *Protokoli* su u celosti uključeni u knjigu o dolasku Antihrista *Veliko u malom*, čiji je autor umno poremećeni sveštenik Sergej Nilus. Prema Konu, sva kasnija izdanja *Protokola* koristila su Nilusovu verziju.

U nastavku izlaganja o *Protokolima* Kon opisuje put tog falsifikata po svetu. Za vreme građanskog rata "beli" oficiri su objašnjavali revoluciju i ubistvo carske porodice kao sastavni deo jevrejske zavere. Napuštajući Rusiju nakon poraza, gotovo bez izuzetka su sa sobom poneli primerak *Protokola*. Strah građanske Evrope od revolucije omogućio je pojavu nemačkog, britanskog, američkog, francuskog i dr. izdanja brošure. Nakon otkrića Žolijevih *Razgovora u paklu* 1921. godine, dobrom delu svetske javnosti postalo je jasno da su *Protokoli* falsifikat, ali u specifičnim uslovima Vajmarske republike verovanje u autentičnost spisa o zaveri nije bilo poljuljano.

Pošto je nemački antisemitizam doveo do stravičnog pokolja za vreme Drugog svetskog rata, prirodno je što je Kon veliki prostor svoje monografije posvetio razvoju mita u Vajmarskoj republici i potom u Trećem rajhu. Sve frustracije Nemaca izazvane siromašenjem sitnog

građanstva (zbog nemogućnosti da pariraju industrijskoj proizvodnji), pojačane porazom u ratu (zbog "udarca nožem u leđa" koji je učinila socijaldemokratija), gubitkom teritorija i posleratnim siromaštvom, slile su se u do tada neviđeno snažan antisemitizam. Nacističko vođstvo većim delom potiče iz tog frustriranog društvenog sloja i ono je verovalo da evropskoj (arijevskoj) civilizaciji preči strašna jevrejsko-boljševička zavera. O tome svedoče stranice *Mita XX veka* Alfreda Rozenberga, *Majn Kampfa* Adolfa Hitlera, a i mnogi drugi nacistički spisi. Verovanje u zaveru poslužilo je nacistima kao opravdanje za Nirnberške zakone, Kristalnu noć, izazivanje rata i potom za genocid.

U okviru zaključka svoje monografije Kon pruža čitaocu psihoanalitičko tumačenje antisemitizma. Mnogi učenici Sigmunda Frojda posmatrali su netrpeljivost hrišćana prema Jevrejima kao

Etipov kompleks, što jeste zanimljivo tumačenje, ali rasvetljava tek mali deo te složene pojave.

Monografija je obogaćena priložima. To su: prevod *Rabinovog govora*, poređenje nekih odlomaka *Razgovora u paklu sa Protokolima*, izvesni odlomci iz *Protokola* koji nisu zasnovani na Žolijevom pamfletu i beleške Sergeja Nilusa, koje je on pridodao svom izdanju čuvenog falsifikata.

Poziv na genocid je objavljen šezdesetih godina našeg veka. Od tada su napisane brojne rasprave i monografije, čiji su autori pružili mnoga nova saznanja o iracionalnoj mržnji ne-Jevreja prema Jevrejima. Bez obzira na to, aktuelnost te monografije je nesporna, jer je praksa pokazala da gotovo sve krize prati renesansa antisemitizma.

Ivan S. HOFMAN

Uglješa Krstić, *Nepristajanje*, druga knjiga hronike "Najlepši poziv na svetu", Vajat, Beograd 1997.

Ugledni beogradski izdavač, prevodilac i publicista Uglješa Krstić produžio je sa svojim sećanjima. Knjiga sa simboličim nazivom *Nepristajanje* nastavlja se na prethodnu knjigu (*Najlepši poziv na svetu*, Vajat, Beograd 1995), u kojoj se Krstić sećao svojih ratnih dana: Aprilskog rata, beogradskog ravnogorskog ilegalstva, Sremskog fronta i posleratnih tamničkih dana, kada su ga otkrili budni motrioci nove vlaste. *Nepristajanje* se prepliće sa delovima prethodne Krstićeve knjige i nastavlja se sa autorovim povratkom u Beograd posle robije.

Posle dolaska kući, Uglješa Krstić i njegovi drugovi iz bivše ravnogorske omladinske organizacije nastavili su svoje druženje u novim okolnostima. Tome je posvećeno prvo poglavlje nazvano *Deca taštine*. Omladinci, većinom iz uglednijih beogradskih kuća, provodili su svoje mladičke dane okupljajući se u kafani

kod Milanovića ("Kod spomenika"), šetali se u grupicama po čaršiji i tumačili svoj poraz i postupke nove vlasti. *Nepristajanje* nam osvetljava potpuno nepoznate delove posleratne beogradske i srpske istorije. "Narodni neprijatelji", "reakcija" progovaraju iz Krstićevog pera. Jedna generacija starijih dvadesetogodišnjaka izgubljenih očekivanja, nije gubila nadu u slom komunizma. Za njih su se pravila života pod okupacijom nastavljala iako je vladao mir. U takvim uslovima bivši juravci formiraju novu organizaciju u dubokoj ilegali: Nacionalno-revolucionarnu srpsku omladinu. Ta organizacija je u razdoblju 1948-1950. imala razvijen ceo niz svojih publikacija: tri "lista" (*Reč mladih Srba*, *Velika Srbija* i *Književni preporod*), jedan polugodišnji nedeljni bilten i nešto "knjiga" (tekstova otkucanih na pisaćoj mašini, sa koricama od polukartona i povezanih klamericama). Ti samiz-